

УДК 327(477+470)»20»:351.862.4
DOI:10.24144/2078-1431.2021.1(26).28-39

Іван Артёмов,
кандидат історичних наук, доцент,
директор НН Інституту євроінтеграційних досліджень
Ірина Черевко,
викладач природничо-гуманітарного коледжу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

БЕЗПЕКОВІ ФАКТОРИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

У статті досліджено місце і роль України в геополітичному просторі та визначено основні безпекові фактори її зовнішньої політики в умовах анексії Криму та війни на Сході країни.

Розглянуто причини і наслідки погіршення українсько-російських відносин у період незалежності України, обґрунтовано тезу щодо системної діяльності РФ стосовно перегляду існуючих нормативно-правових аспектів, що регулювали двосторонні відносини.

Проаналізовано стан, проблеми та перспективи України в контексті сучасних викликів у глобальному вимірі.

Зроблено висновки щодо необхідних практичних кроків із зміцнення ЗСУ, активізації світової громадськості у справі примушення РФ до припинення війни та звільнення українських територій.

Ключові слова: геополітичний простір, Україна, безпека, зовнішня політика, агресія Росії, деокупація Криму, війна на Донбасі.

The article examines the place and role of Ukraine in the geopolitical space and identifies the main security factors of its foreign policy in the context of the annexation of Crimea and the war in the east.

The causes and consequences of the deterioration of Ukrainian-Russian relations during the period of Ukraine's independence are considered, the thesis on the systemic activity of the Russian Federation regarding the revision of the existing legal aspects that regulated bilateral relations is substantiated.

The current state, problems and prospects of Ukraine in the context of modern challenges in the global dimension are analyzed.

Conclusions were made on the necessary practical steps to strengthen the Armed Forces, intensify the world community in forcing Russia to end the war and liberate Ukrainian territories.

Key words: geopolitical space, Ukraine, security, foreign policy, Russian aggression, deoccupation of Crimea, war in Donbass.

Проблематика місця і ролі України в сучасному геополітичному просторі досліджується не лише науковцями, політиками, дипломатами України, вона в центрі уваги світових політиків і державних діячів минулого

і сучасності. Про це свідчать їхні оцінки, прогнози та висновки. Зокрема Г. Кісінджера, колишнього держсекретаря США, С. Гантінгтона – американського політолога, З. Бжезинського – автора «Великої шахівниці» тощо. Визначально важливі поради і рекомендації з приводу забезпечення безпеки України внесені В.П. Горбуліним.

Питання безпеки держави в центрі уваги Президента України В.О. Зеленського, РНБО, інших державних інституцій і структур Кабміну тощо. Це свідчить про актуальність дослідження проблематики.

Метою дослідження є аналіз історіографії проблематики, розкриття передумов, пов'язаних із агресією РФ, анексією Криму та війною на Сході України, **прогнозування** майбутніх подій у протистоянні з Росією та аналіз їх можливого розвитку в контексті деокупації захоплених українських територій та державного кордону.

Історіографія проблематики. Важливою складовою дослідження проблематики безпекового фактору України в сучасних геополітичних умовах стало опрацювання наявних наукових робіт.

Зазначимо, що поряд із нормативно-правовою основою забезпечення безпеки України (послання Президента, закони, плани, стратегії, розроблені державними інституціями і структурами) важливе місце займають дослідження Володимира Горбуліна, Олександра Власюка, Збігнева Бжезинського, Анатолія Гальчинського, Анатолія Зленка та інших.

Важливу роль у дослідженні зазначеної проблематики відіграють роботи науковців УжНУ, серед яких С. Віднянський, І. Тодоров, Ю. Мателешко та інші.

Об'єктом дослідження є актуальні аспекти зовнішньої політики України в умовах анексованого Криму та війни на сході держави, практичні рекомендації визначних вчених, політиків, державних діячів щодо мінімізації негативних наслідків для України, що існують в умовах сучасного світового устрою.

Результатами дослідження стало визначення найбільш значимих стратегічних дій України в сучасних умовах для забезпечення національної безпеки, деокупації Криму та захоплення частин Донбасу і повернення контролю над 408 км українсько-російського кордону, активізації міжнародної підтримки України.

Відомо, що система міжнародних відносин, під назвою Вестфальська, зародилась і формувалась з 1848 року після завершення тридцятирічної війни в Європі [1]. Пізніше вона лягла в основу Версальсько-Вашингтонської системи (1919-1939 рр.), а після закінчення Другої світової війни - в Ялтинсько-Потсдамську систему (1945-1989 рр.), що припинила своє існування з розпадом СРСР. Через геополітичні зміни в системі міжнародних відносин після 1990 року на порядок денний вийшли дві концепції майбутнього світоустрою, а саме: концепція монополярності та концепція поліполярності.

Слід відзначити, що сьогодні зростає кількість прихильників ідеї поліполярності. Вона стала однією з центральних у державних і партійних документах Китаю, Індії та інших держав. До поліполярної картини світу

тяжів й Україна. Водночас на протипагу цьому в західній літературі, зокрема американській, йдеться про незворотність формування однополярного світу та одноосібне лідерство США.

Примітним явищем сьогодення є посилення регіоналізму не культурно-цивілізаційних блоків, а глобальних економічних утворень. Передусім це стосується високоінтегрованого Європейського Союзу, Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва, Асоціації країн Південно-Східної Азії, Північноамериканської зони вільної торгівлі, деяких структур Співдружності Незалежних Держав. Посилюються «трикутники» і багатосторонні союзи: Північна Америка-Західна Європа - Японія, США -Великобританія (після Brexit), «Велика сімка», що дедалі частіше виступає як «вісімка».

Одна з визначальних тенденцій світового розвитку - зрушення у балансі сил на світовій арені. Конкуренцію Сполученим Штатам уже найближчим часом складуть Китай, Індія, Бразилія і Росія. Сьогодні кожна з цих країн прагне посісти належне місце у глобальній політиці, економіці та фінансовій системі. Для цього є всі передумови. Золотовалютні запаси Китаю значно перевершують трильйон доларів, промислове виробництво, попри глобальну кризу, продовжує розвиватися високими темпами. Не менш вражаючі досягнення демонструє Індія, що робить акцент на розвиток сектору високих технологій. За прогнозами західних експертів, у тому числі й американських, до 2025 року Пекін і Делі за своїм економічним розвитком вийдуть на друге й четверте місця на планеті, а сукупний національний дохід країн так званої групи BRIC (Бразилія, Росія, Індія, Китай) за темпами зростання удвічі перевищить такий самий показник країн групи G 7 [2].

Характер змін, які відбуваються на наших очах, свідчить про те, що у світі формується новий міжнародний порядок. Головна особливість цього процесу — масштабна «перебудова» світової політичної та фінансово-економічної архітектури відповідно до нових реалій. У новій системі міжнародних відносин уже немає місця «зіткненню цивілізацій», і тим більше — біполярному світоустрою, як це було за часів холодної війни. Сьогодні жодна держава не може самотужки протистояти глобальним загрозам і одноособово управляти світовими процесами. Відповідати на виклики нинішнього світу можна лише колективними зусиллями.

У цих непростих умовах визначення геополітичного курсу України необхідне врахування складної системи інтересів різних країн, розкладу сил — економічних, політичних, військових, духовних — у кожному регіоні світу.

Розглядаючи місце і роль України в геополітичному просторі сучасності, не можна не враховувати її важливого значення у становленні нової конфігурації геополітичного простору Європи [4]. **Перебуваючи на перетині ліній інтересів світових центрів сили — Росії, ЄС, США, Азії, — Україна не може залишатися осторонь змін, що відбуваються.**

Водночас було б самовпевнено вважати, що вигідне геополітичне розташування України автоматично принесе їй необхідні стратегічні, еконо-

мічні та політичні дивіденди. Переваги потрібно вміти ефективно використовувати для ведення активної зовнішньої політики, щоб у результаті стати визнаним партнером у новій системі міжнародних відносин. Хоч би як ми до цього ставилися, потенціал країни містить необхідні передумови для досягнення зазначеної мети, відзначав **А. Зленко – перший міністр закордонних справ незалежної України** [2].

«Українці, – писав **М.Грушевський**, – мусять стати нацією, коли не хочуть і зостатися паріями серед народностей. Прийшов той час - час життя...» [3].

Чинником, що найбільше ускладнює реалізацію зовнішньополітичного курсу нашої держави, є недостатня визначеність сучасних геополітичних процесів, а також проблема збереження ідентичності нації в умовах глобалізації.

Це особливо небезпечно для молодих держав, які стали на шлях незалежного розвитку. Небезпека в тому, що *в ході глобалізації відбувається процес диференціації бідних та багатих країн*. Колишній держсекретар США **Г.Кісінджер** з цього приводу говорив, що світові лідери не можуть ігнорувати той факт, що за багатьма напрямками прірва між тими, кому випадають плоди глобалізації, і всіма іншими продовжує зростати, причому як у межах окремих держав, так і світовому масштабі. Тому складається ситуація, що змушує «сильних попірати слабких» [5].

Заслуговує уваги і вислів американського політолога **С.Гантінгтона** про те, що *Захід реалізує свої економічні інтереси і у зв'язку з цим нав'язує іншим країнам економічну політику за власним баченням*. У праці «Зіткнення цивілізацій» він пише, що прагнення Заходу насаджувати свої цінності, сприяти своїм економічним інтересам викликає зворотну реакцію в інших цивілізацій. *Центральною віссю світової політики буде найімовірніше конфлікт між Заходом і всіма іншими цивілізаціями* [6].

«За логікою геополітичних тенденцій інтерес до України зберігатиметься і зростатиме, оскільки вона є важливою стратегічною державою і може стати магнітом, який зведе до купи Східну і Західну Європу», пророкував **Вільям Кернан**.

Захід, і особливо Сполучені Штати, – писав Зб.Бжезинський, - зацікавлені визнати важливе з точки зору геополітики значення існування самостійної Української держави, яка є важливою «клітиною» на європейській шахівниці, геополітичним стержнем, тому що саме її існування як незалежної держави допомагає трансформувати Росію [7].

«Без України Росія перестає бути євразійською імперією. Без України Росія все ще може боротися за імперський статус, але тоді вона стала б в основному азійською імперською державою і більш за все була втягнута у виснажливі конфлікти з піднімаючою голову Середньою Азією», - відмічав автор «Великої шахівниці...» [7].

Україна є проміжним, санітарним кордоном або «буферною зоною» цивілізаційного простору між західною і російсько-євразійською цивілізаціями. Для натівської Європи східні кордони України є лінією розлому між Європою і Росією, а Росія вбачає в західних кордонах України лінію

розлому між НАТО та СНД – простором, який вважає зоною своїх інтересів.

Географічне розташування України дає підстави для висновку про її стратегічно важливе геопросторове положення в європейському геополітичному просторі, оскільки вона має потенційно високий рівень транзитності в центральній частині Євразії.

Аналіз мережі сусідських геопросторових зв'язків України свідчить, що вона покриває якраз центральну частину континенту на стику Європи й Азії (рис. 1) [8], а саме: 1. Найважливіша геополітична вісь Євразії пролягає по лінії Росія—Чорне море—Туреччина; саме через ці території проходить межа між Європою і Азією. Для України – це кордон по Азовському і Чорному морях та Керченській протоці.

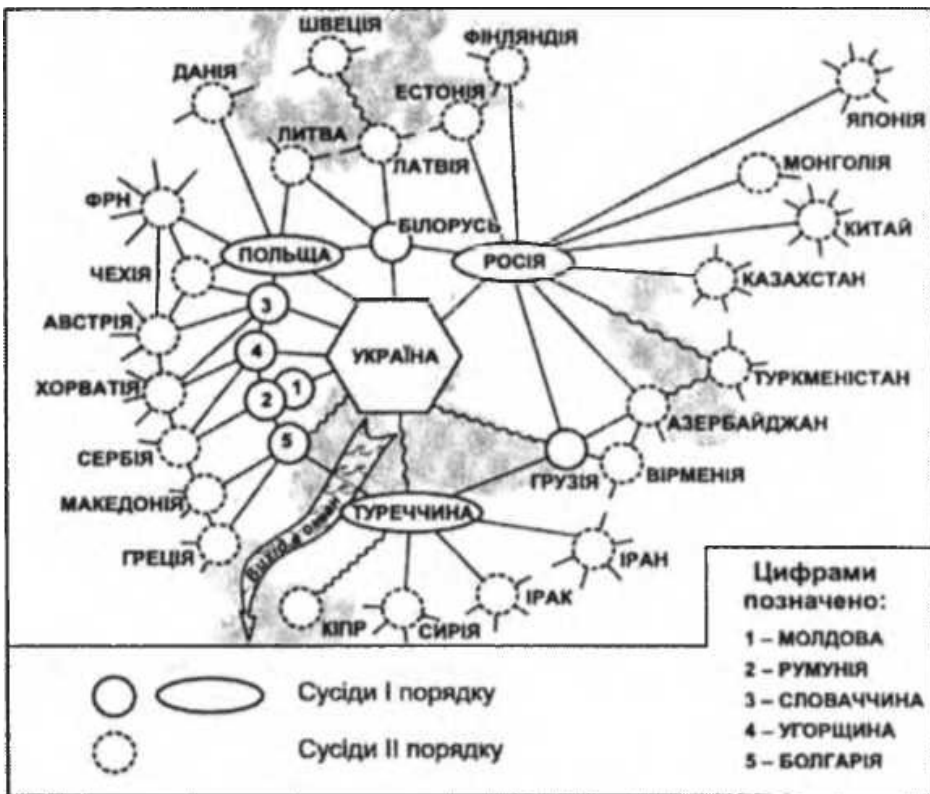

Рис. 1. Україна в системі країн центральної частини Євразії

Інша важлива геополітична вісь проходить по лінії Польща—Україна—Туреччина. Це так звана Балто-Понтійська вісь, яку неодмінно має перетинати лівова частка транспортних коридорів, що зв'язують Північну та Центральну Азію і Західну Європу.

Основні вектори сучасних геопросторових і транскордонних зв'язків України мають такі найважливіші напрями: а) Польща —

країни ЄС Середньої Європи; б) Білорусь — країни Балтії; в) Росія — країни Центральної Азії та Далекого Сходу; г) Грузія — інші країни Закавказзя та Центральної Азії; ґ) Туреччина — країни Східного Середземномор'я; д) балканські країни.

Україна має один із найвищих у Євразії показників центральності. За кількістю сусідів I порядку (якщо враховувати сусідство з Туреччиною, Грузією та Болгарією через Чорне море) вона в одному ряду з ФРН, Туреччиною та Саудівською Аравією. Особливо цінні й бажані для держави добросусідські зв'язки з Польщею, Румунією, Словаччиною, Угорщиною (вихід на ЄС), Туреччиною (вихід через Босфор і Дарданелли у Світовий океан), Білорусією, балтійськими державами.

Розширення ЄС 2004-2007 рр. привело до виникнення спільного українсько-євросоюзівського кордону і об'єктивно зумовило для України сприятливу ситуацію, відкриваючи додаткові транскордонні можливості. Наявність транскордонних газових, транспортних, енергетичних артерій: газопроводів «Прогрес», «Уренгой-Помари-Ужгород», нафтопроводу «Дружба», енергосистеми «Мир», 3-го та 5-го міжнародних Критських автотранспортних коридорів, розгалуженої прикордонної залізничної мережі створили можливості для забезпечення більш надійних транскордонних зв'язків.

Незважаючи на об'єктивно існуючі передумови стати регіональним лідером в Європі, цього, на жаль, не сталося. Основною причиною стала недружня, агресивна політика Росії.

Ситуацію, що склалася у 2009 році в українсько-російських відносинах, влучно прокоментував **Анатолій Зленко**, який в інтерв'ю щотижневика «Дзеркало тижня» зазначав: «Наш північний сусід Росія, як і раніше, залишається головним агентом впливу на політичне та економічне життя України. Це співробітництво в галузі енергетичної безпеки, перебування на території України Чорноморського флоту, статус російської мови в Україні, інтерпретація спірних питань історичного минулого тощо».

Ситуації, схожі на ту, яка склалася, характерні для стану відкритої ворожнечі між країнами. Про це свідчили:

- гострі дискусії щодо умов і терміну перебування в Севастополі Чорноморського флоту РФ і вартості оренди території;
- загострення питань постачання в Україну газу і його вартості, поряд з вимогою до Росії підвищити оплату оренди газонафтопроводів та газосховищ, якими вона користується, які переросли у т. зв. «газові війни»;
- м'ясо-молочна «війна», яка привела до зупинки ряду переробних підприємств на Україні і залишила без роботи багатьох працівників галузі;
- різке погіршення стосунків у зв'язку з намірами України прискорити темпи євроатлантичної інтеграції;
- високий рівень напруги у зв'язку із звинуваченням на адресу України щодо поставок озброєння Грузії та участі українських найманців у військових діях на боці останньої;

- провокації РФ у зв'язку із спорудженням дамби від материкової Росії до о. Тузла, які Україна зупинила на початку та багато іншого [9].

Весь комплекс взаємовідносин Росії з Україною, за висновками **Володимира Горбуліна та О. Литвиненка** [10], був побудований на основі реалізації стратегічної цілі - встановлення протекторату над Україною з подальшим поділом країни. **«Йдеться фактично про ультиматум, що збереження територіальної цілісності України зумовлюється її переходом до «особливих відносин» з РФ, а фактично — до російського протекторату над слабкою Україною»**, - зазначають цитовані автори. «Мова не про розроблений план дій, а саме про стратегічні цілі та завдання, напрями і пріоритети. Поточні конкретні дії Москви визначатимуться перебігом ситуації і насамперед реакцією України».

Названі експерти не виключають, що протекторат над Україною не є кінцевою зовнішньополітичною ціллю Російської Федерації. «Не виключено, що встановлення протекторату може розглядатися лише як перехідний етап для подальшого територіального розділу України, ймовірно на три частини, за моделлю, оприлюдненою, швидше за все, російською розвідкою в італійському геополітичному журналі *Limes*», - припускають фахівці. У зазначеній моделі, за словами Горбуліна і Литвиненка, йдеться про пряме включення Півдня і Сходу України до складу РФ, створення маріонеткового уряду на теренах Центральної України та відмежування від Західної як основного «порушника спокою».

На думку значної частини науковців, що досліджують проблематику українсько-російських відносин, агресивна політика РФ стимулювалася впевненістю, що Україна не зможе постояти за себе після добровільно-примусової відмови від ядерної зброї.

Адже тактичну ядерну зброю було вивезено з України до Росії вже 1992 року, про що президент країни дізнався з преси. Наступними роками знищенню або конверсії підлягало 220 одиниць стратегічних носіїв, серед яких було 176 розгорнутих міжконтинентальних балістичних ракет. Із них рідкопаливних SS-19-130 одиниць, твердопаливних SS-24-46 одиниць; загальна кількість ядерних боєголовок - 1240.

Україна як держава, яка відмовилася від ядерної зброї і відчула на собі наслідки Чорнобильської катастрофи, в умовах російської агресії все ж не має на меті відновлення ядерного потенціалу, а в протидії цим небезпечним тенденціям прагне поєднати зусилля з іншими державами світової спільноти й наполягає на більш вагомих гарантіях власної безпеки з боку ядерних держав [12].

Війна на Донбасі, спровокована агресією Росії, має чіткі ознаки цивілізаційного конфлікту. Вигідне географічне положення України як великої транзитної артерії, своєрідного мосту між Європою та Росією останні два десятиліття розглядалося як суттєва політико-економічна перевага, але в умовах геополітичного протистояння воно стало для нашої держави джерелом нових проблем, відзначав В. Горбулін [12].

В умовах окупації Криму та війни на сході України реальністю для України стали гострі політичні, економічні, конфесійні, етнічні та інші

протиріччя, намагання переглянути існуючі кордони, перерозподіл сфер впливу привели до появи ряду загроз, таких, як тероризм, контрабанда наркотиків, незаконна торгівля зброєю і важко контрольована нелегальна міграція населення, міжнародна організована злочинність. Вони вимагають негайної протидії з боку держави для забезпечення національної безпеки в цілому і прав громадян зокрема. У той же час вимогою сьогодення є перезавантаження не лише зовнішньої, а й внутрішньої політики держави. У контексті вищенаведеного актуальними є пропозиції Володимира Горбуліна [12]:

- негайно відновити політичну стабільність на основі елітного і суспільного консенсусу щодо європейського шляху розвитку України;
- реформувати Збройні сили, виходячи з умов невступу України протягом найближчих п'яти років до НАТО, а також із завдання неприйнятної шкоди можливому агресору, насамперед в асиметричний спосіб. При цьому слід виходити з неможливості різкого збільшення фінансування оборонного бюджету.

Слід зазначити, що останнім часом зроблено практичні кроки у цьому напрямі, а саме:

Якщо на початок агресії чисельність Збройних сил становила 150 тис. осіб, то сьогодні службу несуть 255 тис. військовослужбовців, з яких лише 20 тис. осіб строкової служби. Підготовка сучасного військового — це великозатратні видатки. Для прикладу: Великобританія - 250 тис. фунтів; Німеччина — 220 тис. євро; Польща - приблизно 100 тис. євро; Росія - 83 тис. євро; Албанія — 20-25 тис. євро; Україна — у 2017р. 8 тис. євро, а у 2018 р. - 12 тис. євро.

Бюджет Міністерства оборони також змінився за цей період: у 2014р. бюджет Міноборони становив 27 млрд. грн.; у 2015 р. — 42 млрд. грн.; у 2016 р. — 57 млрд. грн.; у 2017 р. — 64 млрд. грн.; 2018 р. — 86 млрд. грн. [13]. Бюджетом України на 2020 р. передбачено вже 245 млрд. грн. [14].

Слід активно зміцнювати оборонний потенціал держави, оперативно реагувати на існуючі виклики. Потужна аргументація перспективи України в цьому напрямі сформульована В.П. Горбуліним у книзі «Как победит Россию в войне будущего», яка вийшла друком у 2020 році [15].

Автор викладає свою версію перемоги над Росією у війні майбутнього і називає 7 конкретних кроків до мети. Вони такі:

Перший крок. Усвідомлення військово-політичним керівництвом держави факту, що сучасна війна — інша по суті, не схожа на ту, до якої готується Генеральний штаб.

Відомий новатор Маск відразу заявив, що у війнах майбутнього винищувачам, навіть сучасному американському F-35, нема шансів протистояти бойовим дронам, оснащеним системою штучного інтелекту. Війна між Азербайджаном і Вірменією лише підтвердила раніше зроблені висновки — чисельність армії й танків абсолютно неважливі в сучасній війні. Оперативно-тактичні ударні безпілотники Bayraktar TB2, які Баку заздалегідь закупив у Анкари, дали змогу ЗС Азербайджану домінувати на полі бою.

Другий крок. Чітка ідентифікація ворога. Пошук його слабких місць на тлі шліфування національної ідеї загального опору.

Україна не має стати заручницею оборонного планування. Ухвалення стратегії національної безпеки – перший позитивний крок, у якому реалістично відбито наше становище в системі координат.

Стратегія воєнної безпеки або, інакше кажучи, нова воєнна доктрина має чітко зафіксувати: Росія – наш ворог, і боротися з нею будемо так:

- формувати блок активних союзників України та створювати передумови антипутінської коаліції;
- витіснити РФ із ринків блокуванням одержання нею нових технологій;
- вести активну інформаційну політику;
- формувати свій асиметричний потенціал.

Третій крок. Визначення своїх асиметричних можливостей протидії агресору. Стратегія воєнної безпеки має сформувати чіткий курс на формування дієвої системи асиметричної протидії. Це комбінований асиметричний щит, в основі якого ряд нових елементів.

По-перше, це можливості несилової протидії.

По-друге, розвинена система територіальної оборони.

По-третє, професійна армія, озброєна сучасною високотехнологічною зброєю, яка має у своєму складі велику кількість підрозділів спеціального призначення.

По-четверте, активне використання парамілітарних угруповань, приватних військових компаній і автономних диверсійно-розвідувальних структур, насичених сучасними озброєннями або їх елементами.

Четвертий крок. Створення системи несилової протидії.

Це основа української асиметрії. Такі засоби мають запобігти розгорнутому Москвою інформаційному терору, проведенню інформаційно-психологічних операцій з використанням кібератак, соціальних мереж і засобів масової інформації. І, можливо, ще важливіше: запобігти низці вбивств, які російські спецслужби організують для залякування громадян своєї країни та іноземних держав, зокрема України.

Це розгалужений і вкрай складний спектр завдань, який змушує сконцентруватися на розвитку контррозвідки, розвідок і спеціальних інформаційних структур. Розуміючи, що війна Росії проти України продемонструвала відсутність чіткої лінії фронту, ми маємо створити на фундаменті наявних структур багаторівневу систему стримування, яка, зокрема, буде готова до реагування на випередження.

П'ятий крок. Створення і розвиток територіальної оборони.

Війна буде нелінійною такою мірою, що, цілком імовірно, у ній не буде поля бою та лінії фронту, які можна ідентифікувати. Відмінності між «цивільними» і «військовими», ймовірно, зникнуть.

Під час вирішення цього хитромудрого рівняння вивірена побудова територіальної оборони здатна збалансувати саму армію, створивши рязуче ємний резервуар для мобілізаційного ресурсу й одночасно давши змогу розумно скоротити ЗСУ, зробивши їх по-справжньому високотехнологічними.

Шостий крок. Кардинальне реформування армії.

Сьогодні неможливо підходити до створення і розвитку армії за старими критеріями. І характер загроз, що змінився, і зміна форм та методів ведення воєн, і розвиток нових технологій – усе це потребує зміни підходів до військового будівництва. Збройні сили будь-якої держави перестають бути самостійною організацією – вони стають ядром сил оборони, які виконують головну функцію, але, утім, інтегровані в загальну структуру військового потенціалу держави. Для реалізації нової військової стратегії необхідна передусім технологічна перевага, особливо, як уже згадували, в управлінні військами. По суті, потрібен перехід до єдиного поля бою. З цього слідує переконання, що для такої війни потрібен обізнаний воїн, який чітко знає своє місце в бойовому порядку.

У підсумку Україна має створити сучасну компактну армію на базі фундаментального переозброєння за високотехнологічними системами.

Сьомий крок. Досягнення технологічної переваги.

На жаль, у держави, яка воює, бракує ресурсів для реалізації такого плану, якщо говорити про великі масштаби. І все це на тлі технологічного виснаження сил оборони, і передусім армії. Це змушує під час оцінювання вітчизняних напрацювань орієнтуватися на певні критерії.

По-перше, поставити на чільне місце ті технології, які здатні вже сьогодні-завтра відповісти на життєві загрози для держави.

По-друге, орієнтуватися на технології, які можуть стати основою асиметричного щита, тобто технології нелінійної дії.

По-третє, віддавати перевагу тим технологіям, які забезпечать порівняно короткі цикли виробництва озброєнь і військової техніки після взяття їх на озброєння ЗСУ.

Для України вкрай необхідно почати готуватися до майбутніх воєн як до воєн майбутнього. І ця підготовка, зазначає В. Горбулін, має трансформуватися в пріоритетні державні програми переозброєння.

Оптимістичні меседжі для України базуються на тих змінах, що відбуваються у ЗСУ. Збройні сили України в щорічному рейтингу Global Firepower (який дає оцінку сучасній військовій потужності кожної країни світу в травні 2020 р.) **зайняли 27 місце із 138 армій різних держав світу, а серед європейських армій – 9-е місце із 50 країн європейського континенту.**

Прийдешнє десятиліття стане для України найнебезпечнішим і найнепередбачуванішим у новітній історії держави. Тому одним із головних завдань у сфері розвитку оборонного потенціалу, за переконанням В. Горбуліна, є перетворення майбутньої війни на безглузду і неуспішну для агресора [15].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вестфальська система міжнародних відносин. URL:http://pidruchniki.com/13761025/politologiya/vestfalska_sistema_mizhnarodnih_vidnosin
2. Зленко А. Україна в мінливому світі // Дзеркало тижня №31 (759) 22-28 серпня 2009 р. URL:https://dt.ua/POLITICS/ukrayina_i_tiniiyoti_sviti.html

3. Грушевський М. Твори у 50-томах. Серія: Суспільно-політичні твори (1894-1907) // під ред. П.Сохань (гол. редколегії) та ін. Том 1. Львів: Видавництво "Світ", 2002. С. 300.
4. Артьомов І. Україна на перехресті геополітичних інтересів: актуальні аспекти проблеми / за заг. ред. І.В. Артьомова. Ужгород: «Ліра», 2007.
5. Киссинджер Г. Нужна ли Америке внешняя политика? Москва: Ладомир, 2002. С. 254-256.
6. Мадіссон В.В., Шахов В.А. Сучасна українська геополітика: навч. посібник. К.: Либідь, 2003. С. 21.
7. Бжезинський З. Велика шахівниця: пер. з англ. Львів - Івано-Франківськ, 2000. С.12-13.
8. Політична географія і геополітика: навч. посібник /Б.П.Яценко, В.І.Стафійчук, Ю.С. Брайчевський та ін.; за ред. Б.П.Яценка. К.: Либідь, 2007. С.92-94.
9. Артьомов І.В. Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції: навч. посіб. У 2-х книгах. Ужгород: Ліра, 2008. Кн.1. С. 16-17.
10. Горбулін В., Литвиненко О. Стратегічною ціллю РФ є встановлення протекторату над Україною. URL:https://dt.ua/POLITICS/eksperti_strategichnoyu_tsillvu_rf_e_vstanovlennya_protectoratu_nad_ukrayinoyu.html
11. Україна – світу, держава – громадянам. URL:https://zn.ua/ukr/intemal/ukrayina_svitu_derzhava_gromadyanam.html
12. Горбулін В.П. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія/ за заг. редакцією В. Горбуліна та інших; К:НІСД. 2015. С. 43.
13. Артьомов І.В. Виклики збройної агресії як каталізатор перезавантаження зовнішньої політики України // Міжнародний науковий вісник: збірник наукових праць / ред. кол. І.І. Вовканич (голова) та ін. Вип. 1-2 (19-20). Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2019. 304 с. С. 67-74.
14. Рада проголосувала за держбюджет на 2020 рік: основні цифри. URL: https://24tv.ua/opublikovali_tekst_proyektu_byudzhetu_na_2020_rik_osnovni_tsifri_nl206081
15. Горбулін В. Как победить Россию в войне будущего. К: Брайт Букс, 2020. 256с.

REFERENCES

1. Vestfal's'ka systema mizhnarodnykh vidnosyn [Westphalian system of international relations. (n.d.). pidruchniki.com. Retrieved from http://pidruchniki.com/l/3761025/politologiya/vestfalska_sistema_mizhnarodnih_vidnosin [in Ukrainian].
2. Zlenko, A. (2009). Ukraine in a changing world [Ukraine in a changing world]. Dzerkalo tyzhnya №31 - Mirror of the week №31. Retrieved from https://dt.ua/POLITICS/ukrayina_i_tipiiyoty_sviti.html [in Ukrainian].
3. Hrushevsky, M. (2002). Tvory u 50-tomakh. Seriya: Suspil'no-politychni tvory (1894-1907) [Works in 50 volumes. Series: Socio-political works (1894-1907)]. P. Sohan (Ed.). Lviv: Vydavnytstvo "Svit" [in Ukrainian].
4. Artyomov, I. (2007). Ukrayina na perekhresti heopolitychnykh interesiv: aktual'ni aspekty problem [Ukraine at the crossroads of geopolitical interests: current aspects of the problem]. Uzhhorod: «Lira» [in Ukrainian].
5. Kissinger, G. (2002). Nuzhna li Amerike vneshnyaya politika? [Does America Need a Foreign Policy?]. Moscow: Ladoimir [in Russian].
6. Madisson, V.V., & Shakhov, V.A. (2003). Suchasna ukrayins'ka heopolityka [Contemporary Ukrainian geopolitics]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
7. Brzezinski, Z. (2000). Velyka shakhivnytsya [Big chessboard]. Lviv - Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
8. Yatsenko, B.P., Stafiyuchuk, V.I., & Braichevsky, Y.S. (2007). Politychna heohrafiya i heopolityka [Political geography and geopolitics]. B. P. Yatsenko (Ed.). Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

9. Artyomov, I. (2008). Ukrayins'kyy vymir yevropeys'koyi ta yevroatlantychnoyi intehratsiyi [Ukrainian dimension of European and Euro-Atlantic integration]. Uzhhorod: «Lira» [in Ukrainian].
10. Gorbulin, V., & Litvinenko, O. Stratehichnoyu tsillyu RF ye vstanovlennya protektoratu nad Ukrayinoyu [The strategic goal of the Russian Federation is to establish a protectorate over Ukraine]. Retrieved from https://dt.ua/POLITICS/eksperti_strategichnoyu_tsillyu_rf_e_vstanovlennya_protektoratu_nad_ukrayinoyu.html [in Ukrainian].
11. Ukrayina — svitu, derzhava — hromadyanam [Ukraine - to the world, the state - to citizens]. (n.d.). zn.ua. Retrieved from https://zn.ua/ukr/intemal/ukrayina_svitu_derzhava_gromadyanam.html [in Ukrainian].
12. Gorbulin, V.P. (2015). Donbas i Krym: tsina povernennya [Donbass and Crimea: the price of return]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
13. Artyomov, I.V. (2019). Vyklyky zbroynoyi ahresiyi yak katalizator Perezavantazhennya zovnishn'oyi polityky Ukrayiny [Challenges of armed aggression as a catalyst for restarting Ukraine's foreign policy]. I.I. Vovkanych (Eds.). Mizhnarodnyy naukovyy visnyk: zbirnyk naukovykh prats' - International Scientific Bulletin: a collection of scientific papers, 1-2 (19-20), 67-74. Uzhhorod: DVNZ «UzhNU» [in Ukrainian].
14. Rada proholosovala za derzhbyudzheth na 2020 rik: osnovni tsyfry [The Council voted in favor of the state budget for 2020: basic figures]. (n.d.). 24tv.ua. Retrieved from https://24tv.ua/opublikovali_tekst_proyektu_byudzhetu_na_2020_rik_osnovni_tsifri_n1206081 [in Ukrainian].
15. Gorbulin, V.P. (2020). Kak pobedit' Rossiyu v voyne budushchego [How to defeat Russia in the war of the future]. Kyiv: Brayt Buks [in Russian].